

Būt par pilsoni – tā ir pavisam praktiska nodarbe

FOTO: Andris Bērziņš

„Ne tik daudz caur parādēm, prezentācijām un dzejas skandēšanu, kā caur mazajiem labajiem ikdienas darbiem izaug īstais patriotisms, kultūridentitāte un valstiskā apziņa, lai skolotājs ar gandarījumu varētu teikt, ka ir bijis blakus labu pilsoņu augšanas procesā,” uzskata Aija Tūna.

IK AIJA TŪNA

Speciāli „Izglītībai un Kultūrai”

Dzīves realitāte ir tāda, ka pie prioritātēm mēs tiekam dažādi: izvirzām paši, savas vajadzības, kontekstu, vērtības un nākotnes mērķus apzinoties, vai saņemam *no augšas*. Ideālajā gadījumā starp tām nav pretrunu. Tā notiek tad, ja paši pārzinām plašāku spēles laukumu, ja jūtamies līdzdalīgi

“Jau pirmsskolas vecuma bērni caur ikvienu darbību vai nu iemācās, ka viņi ir cienījami, nozīmīgi un godājami, ka viņu personiskās vajadzības izpildīs un viņu tiesības aizsargās, vai ne un vienlaikus mācās paplašināt savas intereses un atteikties no sava egocentrisma pārējo bērnu un grupas labā.

lielo prioritāšu veidošanā, ja komunikācija ir cieņpilna un izvirzīto uzdevumu veikšanā ir atstāts gana vietas elastībai un jēgpilnai, apzinātai darbībai. Par to raksta arī pasaules mēroga pārmaiņu guru Maikls Fulans un citi – cik svarīgi ir veidot procesus tā, lai cilvēkiem nerastos kārtējās inovācijas vai kampaņas ieviešanas izjūta, lai pārmaiņas būtu izpras-tas, kolektīvi pieņemtas, lielākā perspektīvā un konkrētās vietas un organizācijas kultūras kontekstā iestrādātas.

Šajā mācību gadā viena no valstiski izvirzītajām prioritātēm izglītības procesa pilnveidē mācību un audzināšanas darbā aicina „stiprināt skolēnu patriotismu, kultūridentitāti un valstisko apziņu”. Pārliecināsimies, ka blakus svētku svinēšanai, tradīciju kopšanai un dziesmu un deju svētku gaidu izdzīvošanai tā ir *iespēja patiesi kopt ikdienas pilsoniskumu savā klasē, skolā un kopienā* – darbos un attieksmē, kam pamatā ir zināšanas, kas ļauj pieņemt pamatotas, izsvērtas izvēles un lēmumus.

Ir taču tā, ka mūsu patiesais pilsoniskums izpaužas sīkākajās ikdienas niansēs: kā mēs uztveram notiekošo, kā reaģējam uz apstākļiem un situācijām, kādas ir mūsu izvēles, kā izprotam taisnīgumu, pienākumu, varas attie-

cības. Ietvaru un izpausmes formas pilsoniskuma praktizēšanai sniedz skolotāja rīcība, prasības, attieksme ikvienā mācību stundā un saskarsmes brīdī. Tas, ko un kā skolotājs saka (un tas, ko skolēns ir sapratis), veido jaunā pilsoņa izpratni par šajā sabiedrībā valdošajiem noteikumiem un vērtībām. Tas ir brīdis, kad notiek izšķiršanās starp to, vai skola par savu uzdevumu ir izvirzījusi „veidot *speciālistus idiotus*, kas izpildītu tikai atšķirīgo tautsaimniecības sektoru specifiskās vajadzības, vai mērķtiecīgi attīstīt skolēnu individuālās spējas, sagatavot domām bagātus jauniešus, kas spētu izprast daudz plašāk savas specialitātes sociālos, vēsturiskos un filozofiskos aspektus”, kā „Vasaras pārdomās” skarbi saka Vāclavs Havels.

Skolotāja teiktā un darītā ietekme turpinās arī ārpus skolas sienām. Ja skolotāji redzētu tās asaras un izmisumu (bet dažkārt dusmas vai vēl citu reakciju), kas vakaros pavada mājasdarbu un citu skolotāja uzdoto uzdevumu pildīšanu, tad, iespējams, pār-

“Vai mēs, pedagogi, protam paši un mācām saviem skolēniem spert soli no likumpaklausīgā, reagējošā pilsoņa uz to, kurš saskata problēmu vai vajadzību, izpēta viedokļus un iespējamus risinājumus, izstrādā argumentētus priekšlikumus un iespējamo rīcības plānu un tad iestājas par kopīgajām interesēm vai par taisnīgākiem lēmumiem un noteikumiem?”

domātu, piemēram, *vai mazie skolnieciņi ir sapratuši, kur ir atšķirība starp „skolotāja teica, ka tā” kā iespēju un „skolotāja teica, ka tikai tā” kā negrozāmu noteikumu*. Tad mazāka traģēdija būtu tas, ka kaut ko nevar sarakstīt vienā rindiņā, vai tas, ka kaut kas ir kļūdaini uzrakstīts

un jāpārsvītro. Pašiem skaidrāk apzinoties, kas ir būtiskais un kas – tikai ārējā izpausme, forma, mums būs vieglāk iemācīt atšķirību arī skolēniem, un mēs nonāksim tuvāk pie dzīva mācīšanās procesa, kurā vienlīdz svarīgas sastāvdaļas ir kļūdišanās, kļūdas apjaušana un izlabošana – un nav liela nelaime, ja burtnīcas lapa kādu reizi neizskatās *tik skaisti*. Varbūt mācīsim skolēniem jau no mazām dienām turēt pa rokai piezīmju papīru domāšanai un darba procesam, varbūt jums jau ir citi paņēmieni; tas viss der, ja atkal un atkal ar vārdiem un darbiem rādām un apstiprinām, ka *pirms zināšanas un prasības ir mācīšanās un vingrināšanās* – un tad var gādīties arī kļūdišanās, svītrojumi un mulsuma brīži. Galvenais – tikt tiem pāri un iet uz priekšu, meklējot risinājumu, vaicājot un darot.

Tā jau aug jaunie pilsoņi – *paklausīgie vai līdz domājošie, izpildīgie vai iniciatīvu izrādītie un arī dumpinieki*, kuri klausā, klausā – un tad viss laužas uz āru pašam un citiem postošā veidā, jo nav ne prasmju, ne pieredzes, ne iespēju risināt problēmas, pirms tās galīgi samilzušas, un pavisam nekopta nikuļo savas vērtības apziņa.

Sabiedrības solidaritātes veidošanās vai šķelšanās sākas ar to, kas notiek ne vien mūsu skolās, bet arī bērnuudzēs. Kerola Sifelte un Nita Barbora (*Seefeldt and Barbour*) atgādina, ka jau pirms skolas vecuma bērni caur ikvienu darbību vai nu iemācās, ka viņi ir cienījami, nozīmīgi un godājami, ka viņu personiskās vajadzības izpildīs un viņu tiesības aizsargās, vai ne un vienlaikus mācās paplašināt savas intereses un atteikties no sava egocentrisma pārējo bērnu un grupas labā. Tikai tā „bērni kā demokrātiskas sabiedrības locekļi attīsta izpratni par kopīgām rūpēm; saprot, ka viņu intereses sakrīt ar citu interesēm un ka viņu labklājība ir cieši saistīta ar citu labklājību”. Tā ir pilsoniskā audzināšana; nē, tā ir istā jauno pilsoņu augšana mūsu skolās. Ir jāpiedomā, lai, ar šiem pilsoņiem vienā sabiedrībā dzīvojot, mēs varētu piedzīvot labākus, taisnīgākus un priecīgākus laikus.

Havels brīdina mūs arī no situācijas, kad pilsoniskums izpaužas tikai svētkos un krīzes situācijās. Ir jau pacilājoshi būt kopā *ar savējiem* priekos un uzvarās, un ir cēli līdzpārdzīvot un mesties talkā dramatiskos brīžos, bet kā ar nākamo rītu; kā ar ikdienu? *Cik labi pilsoņi esam, kad nav neviena cita kontrolētāja, izņemot savu godaprātu un sirdsapziņu?* Kad vajadzīgais ir jādara arī tad, kad *projekts* ir beidzies vai nemaz

“Pašiem skaidrāk apzinoties, kas ir būtiskais un kas – tikai ārējā izpausme, forma, mums būs vieglāk iemācīt atšķirību arī skolēniem, un mēs nonāksim tuvāk pie dzīva mācīšanās procesa, kurā vienlīdz svarīgas sastāvdaļas ir kļūdišanās, kļūdas apjaušana un izlabošana – un nav liela nelaime, ja burtnīcas lapa kādu reizi neizskatās *tik skaisti*.”

vēl nav sācies, kad līdzilvēku vajadzības un attīstības vīzija prasa iziet no komforta zonas vai – vēl jo labāk – piedāvā gūt gandarījumu, izmantojot iespēju darīt kaut ko jēgpilnu. Kā savulaik teica profesors T. Misko – nav gana būt vienkārši labam; ir jābūt labam priekš kaut kā.

Vai mēs, pedagogi, protam paši un mācām saviem skolēniem spert soli no likumpaklausīgā, reagējošā pilsoņa uz to, kurš saskata problēmu vai vajadzību, izpēta viedokļus un iespējamus risinājumus, izstrādā argumentētus priekšlikumus un iespējamo rīcības plānu un tad iestājas par kopīgajām interesēm vai par taisnīgākiem lēmumiem un noteikumiem? Šie darbības soļi strādā visur – attiecībā uz klases un skolas noteikumiem, dzīvi katra mikrorajonā, ciematā vai pilsētā, uz centieniem uzlabot mācību procesa un rezultātu kvalitāti un aizraujošas un piepildošas ārpus skolas dzīves veidošanu.

Būšana par pilsoni ir ceļojums, nevis galamērķis. Vēl jo vairāk – tas ir ikdienas darbs, kurā mācāmies atrast līdzsvaru starp lokālo un globālo, saskatīt skaistumu un iespējas daudzveidībā, izprast pagātni darbīgas šodienas un labākas nākotnes veidošanai. Ne tik daudz caur parādēm, prezentācijām un dzejas skandēšanu, kā caur mazajiem labajiem ikdienas darbiem izaug īstais patriotisms, kultūridentitāte un valstiskā apziņa, lai skolotājs ar gandarījumu varētu teikt, ka ir bijis blakus labu pilsoņu augšanas procesā. Tā lai ir mūsu visu šī nākamo mācību gadu prioritāte! ■